

РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ASPECTS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

У статті досліджено актуальні питання екологічного виховання дітей дошкільного віку, що є важливим елементом сучасної системи освіти. Розкрито теоретичні основи екологічного виховання, визначено поняття, сутність та значення екологічної освіти для розвитку гармонійної особистості. Підкреслено важливість формування у дітей екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи та оточуючого середовища. Проаналізовано психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку, що впливають на сприйняття та засвоєння екологічних знань, зокрема їхня природна допитливість, емоційне реагування на взаємодію з природою та схильність до наслідування поведінки дорослих.

У статті особлива увага приділяється ролі педагога у процесі екологічного виховання. Педагог виконує важливу функцію як організатора навчально-виховного процесу, так і безпосереднього прикладу для дітей, демонструючи своїм ставленням та діями відповідальність до природи. Розглянуто ефективні методи педагогічної діяльності, спрямовані на розвиток екологічної культури дітей, включаючи інтеграцію навчання та гри, проведення практичних занять на свіжому повітрі, екскурсій та спостережень за природними явищами.

Важливим аспектом є організація екологічно орієнтованого середовища у дитячому садку, яке включає облаштування екологічних куточків, міні-городів, живих куточків, що дозволяють дітям безпосередньо взаємодіяти з природою. Описано підбір та використання навчальних матеріалів, що сприяють екологічному вихованню, таких як книги, інтерактивні ігри, навчальні відео та експериментальні набори, які допомагають дітям засвоювати екологічні знання у доступній і цікавій формі.

Екологічне виховання дітей дошкільного віку сприяє формуванню екологічно свідомої особистості, яка усвідомлює важливість збереження природи. Це важлива складова виховного процесу, що готує дітей до відповідальної взаємодії з навколишнім середовищем, що є актуальним у контексті сучасних глобальних екологічних викликів.

Ключові слова: екологічне виховання, дошкільна освіта, екологічна свідомість, педагог, психолого-педагогічні особливості, екологічна культура.

The article examines topical issues of environmental education of preschool children, which is an important element of the modern system of preschool education. The theoretical foundations of ecological education are revealed, the concept, essence and significance of ecological education for the development of a harmonious personality are defined. The importance of the formation of ecological awareness in children, a responsible attitude towards nature and the surrounding environment is emphasized. The psychological and pedagogical features of preschool children that affect the perception and assimilation of environmental knowledge, including their natural curiosity, emotional response to interaction with nature, and tendency to imitate the behavior of adults, are analyzed.

The article pays special attention to the role of the teacher in the process of environmental education. The teacher performs an important function as an organizer of the educational process, as well as a direct example for children, demonstrating responsibility towards nature with his attitude and actions. Effective methods of pedagogical activities aimed at the development of children's ecological culture are considered, including the integration of learning and play, conducting practical classes in the fresh air, excursions and observations of natural phenomena.

An important aspect is the organization of an ecologically oriented environment in the kindergarten, which includes the arrangement of ecological corners, mini-gardens, living corners that allow children to interact directly with nature. The selection and use of educational materials that contribute to environmental education, such as books, interactive games, educational videos and experimental kits, which help children learn environmental knowledge in an accessible and interesting way, are described.

Environmental education of preschool children contributes to the formation of an ecologically conscious individual who is aware of the importance of nature conservation. This is an important component of the educational process that prepares children for responsible interaction with the environment, the development of ecological culture, which is relevant in the context of modern global environmental challenges.

Key words: ecological education, preschool education, ecological awareness, teacher, psychological and pedagogical features, ecological culture.

УДК 372:37.035
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.29>

Васьків С.Т.,
викладач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Ужгородського національного
університету

Іваничко І.І.,
асистент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Ужгородського національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Загострення екологічних проблем, які пов'язані зі змінами клімату, забрудненням довкілля, зменшенням біорізноманіття та виснаженням природних ресурсів потребують негайних рішень. Формування екологічно

свідомого покоління, яке здатне дбати про навколишнє середовище, є важливим для майбутнього планети. Екологічне виховання, розпочате з раннього віку, закладає фундамент для формування екологічної культури у дорослому житті. Вік дошкільної дитини є критичним періодом для формування базових цінностей, звичок та моделей

поведінки. На цьому етапі діти особливо відкриті до нових знань і легко засвоюють екологічні норми та правила, такі як бережливе ставлення до природи, раціональне використання ресурсів, сортування сміття тощо.

Екологічне виховання дозволяє не лише дати дітям знання про природу, а й навчити їх правильно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Діти мають можливість розуміти, що їхні дії впливають на довкілля, і це формує відповідальне ставлення до природи. У майбутньому такі діти стають екологічно грамотними громадянами, здатними приймати рішення, які сприяють збалансованому розвитку суспільства. Тому екологічне виховання саме у дошкільному віці допомагає закласти основи екологічної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Екологічне виховання дітей дошкільного віку розглядали у своїх публікаціях ряд науковців: Н. Гавриш, С. Іванчук, Л. Іщенко, Н. Лисенко, Н. Джура, І. Мельник, Н. Ошуркевич, З. Плохій, Н. Поніманська, Н. Пустовіт, Г. Чорна та інші.

Мета статті – аналіз педагогічних підходів та методів, що сприяють формуванню екологічної свідомості у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Екологічне виховання – це цілеспрямований процес формування у дітей усвідомленого ставлення до природи та навколишнього середовища, що включає розвиток екологічної свідомості, культури поведінки та навичок екологічної діяльності [1, с. 55]. У педагогічній теорії воно розглядається як інтегративна складова виховання, яка охоплює не лише знання про природу, а й формування відповідальних моделей поведінки, що сприяють збереженню природного середовища.

Сутність екологічного виховання полягає у тому, щоб навчити дітей сприймати природу як цінність, яку необхідно берегти та захищати. Це включає навчання дітей розумінню взаємозв'язків у природі, екологічних правил та норм, а також розвиток емпатії та піклування про живі організми. Педагогічні підходи до екологічного виховання включають інтеграцію різних освітніх напрямків: природничих наук, морального виховання, мистецтва, що дозволяє створювати цілісне уявлення про навколишній світ.

Особливості дітей дошкільного віку роблять цей період надзвичайно важливим для формування екологічної свідомості. Дошкільники мають природну допитливість, інтерес до навколишнього світу, що дає можливість легко залучати їх до пізнавальних екологічних занять. Для дітей цього віку характерне образне мислення, вони краще сприймають інформацію через гру, казку, експериментальну діяльність, що робить навчання та виховання цікавим і ефективним [1].

Психологи зазначають, що дошкільники відчувають сильний емоційний зв'язок з живими

організмами. Це можна використати для розвитку емпатії та відповідального ставлення до природи. Позитивні емоційні враження, отримані під час спостережень за природою або догляду за рослинами, сприяють закріпленню екологічних знань та формуванню екологічної культури.

Екологічне виховання сприяє формуванню у дітей таких якостей, як відповідальність, турбота, емпатія, усвідомленість. Це не просто набір знань про природу, а виховання розуміння того, що людина є частиною екосистеми і повинна діяти так, щоб зберегти гармонію у навколишньому середовищі.

У сучасній дошкільній освіті екологічне виховання розглядається як важливий аспект гармонійного розвитку особистості, що поєднує інтелектуальні, емоційні та поведінкові компоненти. Формування екологічної культури є складовою частиною всебічного розвитку дитини та базовою цінністю освітніх програм. Вона охоплює не лише освітні заняття, а й повсякденну діяльність: прогулянки на природі, догляд за рослинами, участь у природоохоронних акціях, сортування відходів тощо [3].

Інтеграція екологічного виховання в систему дошкільної освіти дозволяє дітям з раннього віку зрозуміти, що їхні дії мають значення для навколишнього середовища, і це закладає основи екологічно відповідальної поведінки, яка стане невід'ємною частиною їхнього життя у майбутньому.

Педагог відіграє ключову роль у формуванні екологічної свідомості у дітей дошкільного віку. Основні функції педагога:

Освітня функція. Педагог повинен надавати дітям базові знання про природу, екосистеми, взаємозв'язки між живими організмами, правила раціонального використання ресурсів та охорони довкілля. Це допомагає створити уявлення про світ природи як складну систему, де кожен елемент має значення.

Мотиваційна функція. Формування у дітей інтересу до природи та бажання пізнавати її. Для цього вихователь використовує різноманітні методи – інтерактивні ігри, творчі завдання, проекти та експерименти. Завдання педагога — розбудити в дитині цікавість до екологічних питань та надати можливість реалізувати свій потенціал у цій сфері.

Виховна функція. Педагог формує у дітей цінності відповідального ставлення до природи, взаємоповаги до інших живих організмів та емпатії. Це передбачає не лише знання, але й розвиток моральних якостей, таких як турбота, співпереживання та готовність допомагати.

Організаційна функція. Педагог забезпечує ефективне планування та проведення освітнього процесу, поєднуючи різні форми діяльності,

включаючи навчальні заняття, прогулянки, екскурсії та творчі проєкти. Це допомагає дітям краще засвоїти знання та розвинути навички екологічної поведінки [2].

Ще однією важливою особливістю є наявність у дітей бажання наслідувати дорослих. Це означає, що вихователі та батьки повинні бути прикладом екологічної поведінки, адже саме через наслідування діти засвоюють певні моделі взаємодії з навколишнім середовищем.

Якщо вихователі та батьки демонструють відповідальну поведінку – наприклад, дотримуються правил сортування сміття, економлять воду та електроенергію, беруть участь у природоохоронних акціях, то діти також прагнуть діяти так само. Педагоги та батьки є зразками для наслідування, і їх приклад допомагає формувати у дітей екологічно свідомі звички.

Педагог, який сам любить природу та розуміє важливість її збереження, зможе передати це почуття дітям, що сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу. Таким чином, екологічне виховання стає не просто навчальним предметом, а життєвою позицією, яку діти переймають від свого вихователя [2].

Важливою складовою ефективного екологічного виховання є правильно організований освітній процес, який поєднує навчання та гру. Діти дошкільного віку краще засвоюють знання через активну діяльність, де вони можуть проявити свою допитливість та творчість. Тому педагог повинен створювати умови для ігрового навчання, яке є максимально наближеним до реального життя. До таких форм роботи належать:

- *Ігрові екологічні заняття.* Використання рольових ігор, сюжетних ігор, в яких діти, граючи в садівників, захисників лісу, еко-патруль, вчать піклуватися про навколишнє середовище.

- *Проектна діяльність.* Організація колективних проєктів, під час яких діти можуть спостерігати за рослинами та тваринами, висаджувати рослини, створювати творчі роботи з природних матеріалів або брати участь у прибиранні території дитячого садка.

- *Екскурсії та прогулянки.* Педагог організовує прогулянки на природу, під час яких діти можуть побачити природні процеси на власні очі. Це також можливість розповісти дітям про важливість збереження природи, демонструючи красу і багатство навколишнього світу.

- *Експерименти та дослідження.* Педагог залучає дітей до простих наукових експериментів, таких як спостереження за рослинами, вирощування квітів або вивчення властивостей води, що сприяє розвитку наукового інтересу до природи [4].

Таким чином, поєднання різних форм діяльності допомагає дітям краще засвоїти екологічні

знання та розвивати практичні навички, що сприятиме формуванню екологічно свідомих та відповідальних особистостей у майбутньому. Педагог виступає координатором цього процесу, створюючи умови для активного пізнання та формування правильних життєвих орієнтирів.

Важливою частиною екологічного виховання є організація екологічного простору в дитячому садку. Це середовище має сприяти пізнанню природи, розвитку екологічної свідомості та формуванню навичок догляду за навколишнім середовищем. Педагоги можуть створювати різні зони та куточки, які дозволяють дітям активно взаємодіяти з природою. Серед них:

- *Екологічні куточки.* Це спеціально облаштовані місця в групах, де діти можуть знайомитися з природними матеріалами, рослинами, мініатюрними водоймами чи акваріумами. У таких куточках діти можуть спостерігати за ростом рослин, доглядати за ними, а також вивчати поведінку рибок чи комах. Це дає змогу дітям у невимушеній формі отримувати знання про природу та піклування про неї.

- *Міні-городки.* Влаштування міні-городів на території дитячого садка дозволяє дітям навчатися садити, поливати, доглядати за рослинами, спостерігати за їх ростом та розвитком. Це розвиває у дітей почуття відповідальності, турботи та спостережливості. Вони можуть вирощувати овочі, зелень, квіти або навіть ягоди, що робить процес цікавим та пізнавальним.

- *Живі куточки.* Наявність живих куточків з домашніми тваринами, такими як морські свинки, кролики, папуги або рибки, дозволяє дітям навчитися доглядати за живими істотами, розуміти їхні потреби та турбуватися про них. Спілкування з тваринами сприяє розвитку емпатії, відповідальності та уважності до потреб інших.

Загалом, екологічно орієнтований простір допомагає створити умови для інтерактивного навчання та формування екологічно відповідальної поведінки у дітей. Це середовище має бути безпечним, привабливим та доступним, щоб діти могли активно брати участь у догляді за рослинами чи тваринами, пізнаючи світ природи [5].

Важливим аспектом екологічного виховання є використання навчальних матеріалів, які допомагають дітям глибше розуміти природні процеси та цінність збереження навколишнього середовища. До таких матеріалів належать:

- *Ілюстровані книги та енциклопедії про природу,* які показують різноманітність живого світу, допомагають дітям дізнаватися про тварин, рослини, екосистеми та взаємозв'язки між ними. Такі матеріали мають бути доступними для дітей та відповідати їхньому віковому рівню.

- *Настільні ігри та пазли на екологічну тематику,* що показують екологічні ланцюги, процеси

росту рослин, кругообіг води тощо, сприяють розвитку екологічної грамотності в ігровій формі. Наприклад, можна використовувати настільні ігри, де діти допомагають сортувати відходи, садити дерева чи рятувати тварин.

– *Освітні відео та мультфільми* дозволяють дітям краще зрозуміти, як працюють природні процеси. Вони допомагають пояснити складні теми у простій формі, наприклад, як річки з'єднують моря, як птахи будують гнізда або чому важливо зберігати ліси.

Експериментальні набори та наочні посібники, наприклад, з вирощуванням рослин з насіння, очищенням води чи вивченням властивостей ґрунту, дозволяють дітям самостійно досліджувати природу. Така діяльність розвиває навички експериментальної роботи та допитливість.

Методичні посібники для педагогів, які допомагають їм планувати та проводити заняття на екологічну тематику. Це можуть бути методички, сценарії інтегрованих уроків, рекомендації щодо організації екологічних проєктів та занять на відкритому повітрі.

Висновки. Екологічне виховання дітей дошкільного віку є важливим напрямом сучасної дошкільної освіти, оскільки воно сприяє формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи з раннього віку. Дослідження засвідчують, що виховання екологічної культури закладається через інтерактивні методи, організацію спеціальних еко-куточків, проведення практичних занять на природі, а також через особистий приклад вихователя.

Педагог у цьому процесі відіграє центральну роль, оскільки він виступає як організатор освітнього середовища, наставник та приклад для дітей. Вихователь не лише навчає дітей знанням про природу, але й демонструє власне екологічно

відповідальне ставлення, що спонукає дітей до наслідування та формування екологічно доцільної поведінки. Створення екологічного середовища у дитячому закладі (екологічні куточки, міні-города, живі куточки) сприяє залученню дітей до пізнання природи, догляду за рослинами та тваринами, що розвиває у них відповідальність, турботливість та спостережливість. Такі підходи дозволяють ефективно формувати у дітей екологічні знання, навички та культуру. Це, своєю чергою, сприяє гармонійному розвитку особистості та формує відповідальне ставлення до природи, що є актуальним у контексті сучасних екологічних викликів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іванчук С. А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70, т. 2. С. 54–58.
2. Іванчук С. А. Особливості формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (339), ч. 2. С. 191–200.
3. Ошуркевич Н. О. Сучасні педагогічні технології для формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний процес: теорія і практика (1–2)*. С. 65–72.
4. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Дошкільна педагогіка*. 2021. Випуск 31. Т. 2. С. 163–169.
5. Бубнова В. М. Екологічне виховання як інструмент культурного спілкування дитини з природою. URL: https://dnz.ucoz.net/blog/bubnova_v_ekologichne_vikhovannja_jak_instrument_kulturnogo_spilkuvannja_ditini_z_prirodoju/2014-02-03-8 (дата звернення: 03.11.2024)